

Prof. Dr. Mehmet Asatekin
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü “BAŞLANGIÇ NOTLARI”

ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü, 2 Mayıs 1979'da kurulmuş ve 12 Aralık 1979'da eğitim etkinliklerine başlamıştır. Kuruluşun arka planında çeşitli faktörlerin etkin oldukları bir gerçektir. Bunları yönetsel eğilimler, ön çalışmalar ve kuruluş çalışmaları olarak toplamak mümkündür.

Yönetimsel Eğilimler

Orta Doğu Teknik Üniversitesi 1956 yılında mimarlık disiplinine yönelik bir enstitü olarak kurulmuş, ancak kısa sürede bir üniversiteye dönüştürülmüş ve kapsamı bazı mühendislik disiplinlerinin de eklenmesi ile genişletilmiştir. Daha bu ilk yıllarda üniversite yönetiminin bir endüstri tasarımı programının başlatılması için düşünceler ürettiği izlenmektedir. Örneğin danışman, Prof. Holmes Perkins'in 1957'de hazırladığı gelişme planında Mimarlık Fakültesi altında bu program yer almaktadır. Yönetimin bu konuda belli bir kararlılık içinde olduğu örneğin 1959'da Robert Matters tarafından Mimarlık Fakültesi Dekanlığı'na yazılan öneri yazısında ya da International Cooperation Administration ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar nezdinde yapılan kaynak arayışlarında görülmektedir. 1960'lı yılların başlarında programın kuruluşu için belli kaynakların ayrılması, Mimarlık Fakültesi'nden bazı öğretim üyelerinin yurt dışında inceleme gezilerine gitmeleri, bu disiplinin önemli kişiliklerinden Raymond Loewy'nin Mimarlık Fakültesi'ni ziyaretinin sağlanması bu kapsamdaki gayretlerin süregeldiğine işaret etmektedir.

Yönetimin en kararlı adımı programın açılmasından sorumlu olarak bir uzmanı 1969 sonlarında görevlendirmesinde izlenmektedir. Prof. David K. Munro üniversitenin Agency for International Development (AID)'den sağladığı destekle üç yıl üniversitede görev yapmış, organizasyon ve eğitim etkinliklerinde bulunmuştur. Ancak, dönemin rektörü Sayın Kemal Kurdaş'ın ifadesi ile, gerekli şartlar elde edilemediği için kuruluş süreci gerçekleşmemiştir. 1970'li yılların ortalarında da programın başlatılması için Alman Hükümeti Teknik Yardım Programı'ndan yararlanılması gibi çeşitli girişimlerin devam ettiği ancak sonuç alınmadığı görülmektedir. Bu anlamda kararlı bir adım 1978 yılında Mimarlık Fakültesi Dekanlığı tarafından atılmış, dış kaynaklara bağımlılığı ön görmeyen bir endüstri tasarımı eğitimi programı önerisi Üniversite Akademik Konseyi'ne iletilmiş ve olumlu cevap alınmıştır. Sonuçta Akademik Konsey'in 2 Mayıs 1979'da aldığı bir kararla ODTÜ Mimarlık Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nün kuruluşu gerçekleşmiştir.

Ön Çalışmalar

Bölümün bugünkü pratiğinin temellerini ön çalışmalarda ve kuruluş çalışmalarında izlemek mümkündür.

Bölümün eğitime yaklaşımı ve program niteliklerine yönelik somut ön çalışmalar 1969-1972 yılları arasında Prof. David K. Munro tarafından gerçekleştirilmiştir. Prof. Munro fakültede görevlendirilmesini takiben mimarlara yönelik endüstri tasarımı uzmanlığı için iki yıllık bir yüksek lisans programı tasarımına başlamıştır. Bu programın içeriğinin oluşmasında hangi kaynakları kullandığı bilinmemekle beraber daha önce üstlendiği benzer program oluşturma tecrübelerinden yararlandığını kabul etmek doğru olur. Kendisi ayrıca Türkiye’de oluşturulacak bir programın kurumsal ilişkileri hakkında birikim sağlamak üzere çeşitli sanayi kuruluşları, devlet kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla görüşmelerde bulunmuş ve programı Türkiye’nin profiline uydurmak için gerekli gördüğü inceleme ve çalışmaları yapmıştır.

Prof. Munro’nun öngördüğü programda dört dönem içinde üç proje çalışması, bir tez çalışması ve tasarım tarihine, ekonomiye, üretim yöntemlerine, pazarlamaya, sosyolojiye ve davranış bilimlerine yönelik dersler yanısıra sanayi ile işbirliği etkinlikleri yer almaktaydı.

Prof. Munro’nun ayrılışını takiben konu bir anlamda askıya alınmış ve bölümün oluşması için somut görevlendirmeler ve programlı çalışmalar olmamasına karşılık Prof. Munro’nun kaldığı sürede kendisi ile çalışan ve bölüm kurulduğunda oluşacak kadroda yer almaları, gayri resmi olsa da öngörülmüş olan asistanlar Mehmet Asatekin ve Güner Mutaf, olası bir programın nitelikleri, içeriği ve altyapı gereksinimleri üzerinde çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çerçevede Mehmet Asatekin’in devlet bursuyla gittiği İtalya’da ve sonra ziyaret ettiği İngiliz ve Hollanda’daki tasarım bölümlerinde ve Güner Mutaf’ın Danimarka’da yaptığı tasarım eğitimi çalışmalarında yaptıkları gözlem ve incelemelerden söz etmek gerekir.

Şekil: 1

ODTÜ Akademik Konseyine sunulan Kuruluş Raporu’nun kapağı

Kuruluş Çalışmaları:

1978 yılı başlarında Mimarlık Fakültesi Dekanlığı’nın üniversite yönetimi ile yaptığı görüşmeler bölümün kurulması için olumlu ortam ve koşulların oluştuğunu göstermiştir. Ancak üniversite yönetimi kurulacak bölümün dört yıllık bir lisans programı olması görüş ve tercihini de bu görüşmelerde ortaya koymuştur. Bir diğer görüş, kuruluş hazırlıklarının olası en kısa sürede tamamlanarak Akademik Konsey’e sunulması yönünde olmuştur.

Bu gelişmeler sonucu Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Mustafa Pultar daha önceki çalışmalarını bildiği Güner Mutaf ve Mehmet Asatekin’i bir endüstri tasarımı lisans programını hazırlamakla görevlendirmiştir. Hazırlanan program, endüstri tasarımının ne olduğunu, endüstri tasarımı eğitiminin nitelikleri, endüstri tasarımının Türkiye’deki konumu irdeleyen başlıkları da içeren bir kitapçık halinde üniversite yönetimine sunulmuştur.

Kitapçıkta yer alan gerekçede Devlet Planlama Teşkilatı’nın raporlarına, endüstri tasarımının ihracatın ve genelde ekonominin gelişmesine olan etkilerine değinilmiştir. Bunun yanı sıra endüstri tasarımı disiplininin

gerek tarihsel açıdan, gerekse de organik ilişkiler çerçevesinde mimarlık disiplini ile olan yakınlığı belirtilerek bu programın niçin Mimarlık Fakültesi çatısı altında yer alması gereği açıklanmıştır.

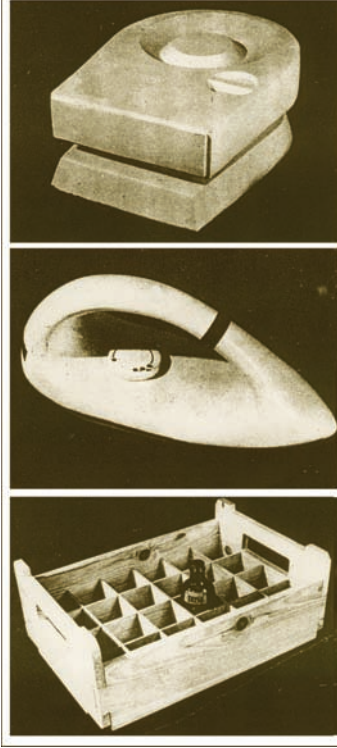
Kitapçıkta verilen program ve ayrıntılarında özellikle ICSID'in 1964'de Bruges, 1965'de Ulm ve 1967'de Syracuse'de yaptığı "Education of Industrial Designers" seminerleri dokümanlarındaki sonuç ve önerilere referansta bulunulmuştur. Gerçekten de bu öneriler programın biçimlenmesinde karar verici olmuş, gerek derslerin tipolojileri ve konularının saptanmasında, gerekse de bunların dört yıllık eğitim sürecine yayılmalarında dikkate alınmışlardır. Buna göre dersler, "bilgi birikimi dersleri" (fizik, ergonomi, psikoloji, malzeme, vb), "iletişim dersleri" (çizim, model yapımı, vb) ve "tasarım dersleri" (projeler) olarak üç ana başlıkta ele alınmış ve dört yıllık sürecin başında bilgi birikimi ve iletişim derslerine ağırlık verilerek tasarım dersinin kısıtlı tutulması, yıllar arttıkça bu oranın tam tersine dönmesi ve son dönemde tamamen tasarım ağırlıklı bir içeriğe ulaşması öngörülmüştür. Bilgi birikimi derslerinin adı geçen dokümanda verilen başlıkları ile o dönemde ODTÜ fakültelerinde verilmekte olan dersler arasında bir karşılaştırma yapılmış ve kampus üniversitesi olma avantajının kullanılarak öğrencilerin bazı dersleri diğer bölüm programlarından alabilecekleri belirtilmiştir.

Kitapçıkta değinilen önemli bir prensip şöyle ifade edilmiştir: "... Endüstri tasarımı gibi ilgi alanı çok geniş bir uğraşı dalının eğitiminde uzmanlaşmaya yönelmek son derece yanlış olur. Aksine öğrenciye temel becerileri ... kazandıracak bir eğitim modeli üzerinde durulmalıdır. ...

Şekil: 2

1979-80 Akademik Yılında yeni EÜTB'ne öğrenci kabul edileceğine dair duyuru.

Şekil: 3
İlk iki dönem öğrencilerinin
2. ve 3. sınıflarda yaptıkları
projelerden üç örnek.

[örneğin] tasarım stüdyolarında özellikle ilk yıllarda çözümlerden çok problemin tanımına ağırlık verileceği, teknik derslerde ise, her an güncelliğini ve geçerliliğini yitiren bilgiler yerine, bu bilgiler ışığında ileriye dönük hazırlıklar ağırlık kazanacaktır". Zaman zaman turistik üretimin öncelik alması veya gelişmekte olan ülkelerde tarihsel gelişim paralelinde bir eğitim verilmesi gibi görüşlerin ağırlık kazandığı bir dönemde, özellikle Türkiye'deki sanayi yapılaşmasının nasıl gelişeceği de bilinmezken, bu tür bir yaklaşımın önemli bir karar olduğu bugün daha iyi anlaşılmaktadır.

Kuruluş ve ilk yıllar:

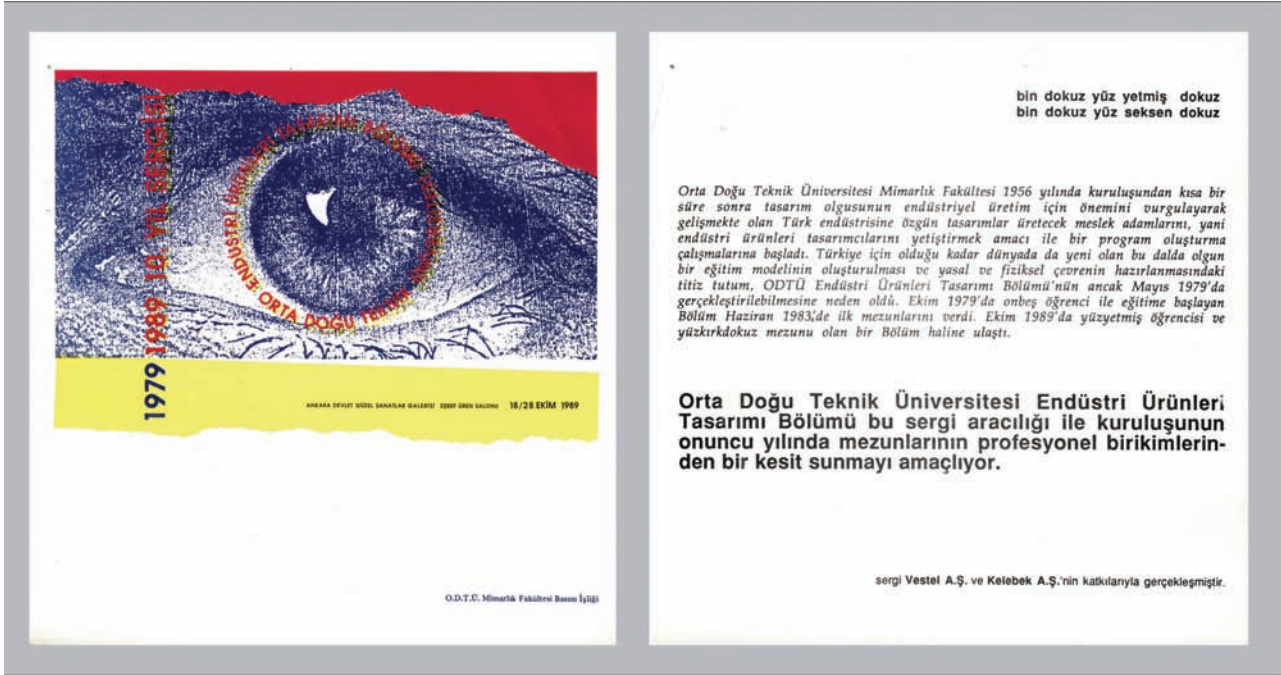
Başlangıçta değinilen Akademik Konsey kararı ve kuruluşun resmen gerçekleşmesinden sonra Öğr. Gör. Mehmet Asatekin bölüm başkanı olarak görevlendirilmiş ve çok hızlı bir yapılanmayı takiben Aralık 1979'da ilk öğrenciler eğitime başlamışlardır (O yıl ODTÜ, bir önceki yılın ikinci dönemini yaz sonuna ertelediği için, eğitim yılına ekimde değil aralıkta başlamıştı). Bu başlangıçta, 16 kişilik öğrenci sayısına karşılık Mimarlık

Bölümü'nden yardımcı öğretim üyesi olarak katkıda bulunan bir kişiye ilaveten iki kişilik bir eğitim kadrosu vardır.

Bölüm bir sonraki eğitim yılı 1980-81'de ÖSYS ile 30 öğrenci kabul eder. Daha sonraki iki yılda bu rakam artarak 55 kişiye, daha sonra da 60 kişiye ulaşacaktır.

İlk yılın başlıca uğraşı bir sonraki yıl için programı kesinleştirmek ve açılacak dersler için öğretim kadrosunu oluşturmaktır. Birinci sınıf için başlanılan temel tasarım, teknik çizim, endüstri tasarımına giriş, matematik ve fizik derslerinden oluşan program ikinci yıl da devam edecektir. İkinci sınıf için ilk yıl düşünülen endüstri tasarımı, grafik tasarım, uygarlık tarihi, statik, mekanik ve malzeme/üretim yöntemleri derslerinden oluşan program değiştirilerek endüstri tasarımı, istatistik, statik, mukavemet, antropoloji, sosyoloji, malzeme/üretim yöntemleri derslerini içerir hale getirilmiştir. Bu program üçüncü yıl da uygulanacak, ancak bir sonraki yıl, 1982-83 eğitim yılında tekrar değiştirilecektir. Bu değişikliklerin arkasında ilk bakışta üniversitenin ders imkanları (diğer bölümlerden alınabilecek dersler) ve temin edilen öğretim kadrosunun yapısının bulunduğu kabul edilebilirse de sınav ile gelen öğrenci profiline bilgi birikimleri, motivasyonları ve yönelişleri de rol oynamaktadır.

İlk yıllar eğitim ve programlamanın yanı sıra bölümün kurumsallaşması için gerekli görülen diğer etkinliklerin de ilk hareketlerinin görüldüğü yıllar olmuştur. Bunlardan en önde geleni uluslararası ilişkilerin başlaması için adımların atılmasıdır. Bu çerçevede ICSID ile temasa geçilmiş ve ilk etapta ICSID World Design Schools Service'e üye olunmuştur. Her ne kadar ICSID'in bu servisi çok yaşamamışsa da, kurulan bu ilişki sonucu Bölüm, 1980 yılında Milano'da yapılan Birinci Akdeniz Bölgesel Toplantısı'na davet edilmiştir. Bu toplantıda gelişen görüşmelerde ICSID Genel Sekreteri tarafından Bölüm'ün "associate member" olması için başvurusu teşvik edilmiş, başvuruyu takiben de Bölüm, 1981 yılındaki ICSID

Genel Kurulu'nda üyeliğe kabul edilmiştir. Takibeden yirmi yıl boyunca Bölüm, ICSID'in Türkiye'deki tek üyesi olmuştur.

İlk yıllarda başlanan bir diğer uluslararası etkinlik yurt dışından kısa ve uzun süreli öğretim üyesi getirmeye yönelmiştir. Nitekim, Fullbright tarafından görevlendirilen Prof. Wayne Champion 1980'de iki hafta süre ile eğitime katkıda bulunmuş, Hollanda Büyük Elçiliği Delft'den bir öğretim üyesinin bir haftalık ziyaretini onaylamışsa da olay gerçekleşmemiş, İtalyan Kültür Bakanlığı ise yaz aylarında "Design Italiano Sergisi"nin ODTÜ kampüsünde açılmasını sağlamıştır.

Kuşkusuz ilk yılların temel sorunu endüstri tasarımı kavramının Türkiye için yeni (ve Türk toplumuna, Türk sanayiine ne denli yabancı) bir kavram olmasından kaynaklanmakta idi. Bu sorun bir yandan öğrenci motivasyonu ve bilincini, bir yandan devlet ve sanayi ile olası kurumsal ilişkileri etkilemiş ve ayrıca Bölüm'ün Türk toplumunda endüstri tasarımı bilincini geliştirmekle yükümlü olmasını duyumsamasına, enerjisinin ve zaten kısıtlı olan imkanlarının bir bölümünü bu kanala aktarmasına neden olmuştur.

Ve sonra ... :

İlk yıllardan bu güne yansıyanlar nedir? Bunu Bölüm'ün bugünkü kadrosunda ve Türkiye'nin bugünkü endüstri tasarımı peyzajında izlemek mümkündür.

İlk dört-beş yılın öğrenci listesine bakıldığında 1994'den sonra bölüm başkanlığı yaparak Bölüm'ü bugünkü ayrıcalıklı konumuna taşıyan Sayın Çiğdem Erbuğ'un, Sayın Gülay Hasdoğan'ın ve Sayın Fatma (Şanlı) Korkut'un isimleri görülebilir.

Aynı ilk dört-beş yılın öğrenci listelerinde günümüz Türk endüstriyel tasarımı ortamının oluşmasında ve varlığında etken olmuş isimlere de rastlanır... Türkiye'deki ilk bağımsız tasarım ofislerinden ikisini kuran ve yaşatan Sayın Özlem Perşembe ve Sayın Gamze (Türkoğlu) Güven, Paşabahçe ve Demirdöküm'de firmalarının tasarım etkinliklerine değerli

Şekil: 4
10. Yıl Sergisi'nin duyurusunun ön ve arka yüzleri.

katkıları bulunan Sayın Emre Bozbeyli ve Sayın Sertaç Ersayın, takı deyince akla ilk gelen isimlerden Sayın Ela Cindoruk ve Sayın Nazan Pak, tasarım ve üretimleri ile uluslararası ortamda söz sahibi olan Sayın Renan Gökyay, ortama kılıgısal ve kavramsal katkıları devam eden Sayın Eray Makal ve Sayın Ali Bakova. Ve Türk endüstriyel tasarımı ortamının kurumsallaşmasında katkısı yadsınamayacak Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu: ETMK'nın kurucular kadrosu. Ve Türkiye'deki diğer endüstri tasarımı bölümlerinin oluşmasında rol alan ve bugün bölüm başkanlıklarını yürüten Sayın Füsun (Doğramacı) Curaoğlu ve Sayın Alpay Er.

Bu listelerin bir noktasında da Türkiye'den öte günümüz global tasarım ortamının dikkate değer ismi Ayşe Birsal. Bölüm'ün Türk tasarım etkinliğine olan katkılarının önemini daha başlangıçta tarifleyen Bölüm yönetimi, Bölüm'ün kuruluşunun 10. yılını mezunlarının profesyonel çalışmalarını topluma sunarak gerçekleştirdi. Afişini ilk dönem öğrencilerden sayın Akın Düzakın'ın tasarladığı ve 18-28 Ekim 1989 tarihlerinde Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde açılan sergi, ilk yıllarda elde edilen birikimin bir yansıması oldu.

.....

Başlangıç notlarının on senelik bir süreden çok daha azını kapsamaması gerekir. Dolayısı ile ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nün ilk adımlarının kısaca sergilenmesinin bu noktada bitmesi doğru olacaktır ●